

Kristen gudstjänst: en introduktion

En recensionsartikel

Björn Asserhed
bjorn.asserhed@ehs.se

I en församling där jag tidigare var pastor konstaterade jag en vinter när det kom ovanligt mycket snö att vår kyrkas trottoarer och entréer alltid är skottade. Det var sannerligen en ”folkets handling” – liturgi – som genomfördes om så hela staden var insnöad, och som man inte bröt okommenterat. Den kanske vanligaste kritiken när man pratar liturgi, i sin mest allmogliga bemärkelse, är att den är så lika varje gång, oavsett omständigheter, vilket ju är lite av poängen. Ekenbergs startpunkt i bokens introduktionskapitel är dock rävens svar på frågan vad rit är, nämligen det som gör att ”inte alla dagar och stunder är lika”. *Kristen gudstjänst: en introduktion*, som utkom på Artos förlag 2018, tar ett helhetsgrepp på kristen gudstjänst i Sverige idag.¹ Detta innebär att man tittar på hela den bredd av kyrkor som idag representeras i tex. Sveriges kristna råd.

Min egen utgångspunkt i läsningen av *Kristen gudstjänst* är svensk och frikyrklig. Jag är hemma i det som Halldorf kallar mötet, med öppenhet mot såväl den ekumeniska och liturgiska som den pentekostala rörelsen i vilka 1900-talet burit frukt. Jag tillhör inte dem som anser att det finns en enda liturgi som alla kyrkor bör sträva mot, utan ser tvärtom ett värde i mångfalden av uttryck. I den kulturellt rörliga miljö som Sverige är så behöver liturgin ständigt återuppfinnas i framväxande församlingar. Samtidigt behöver det nya och rörliga söka en kontinuitet, rötter i den historiska kyrkans tillbedjan. Min

fråga i läsning av *Kristen gudstjänst* är därför hur nya församlingar och deras gudstjänster tar plats i boken. Innan jag går in på denna fråga vill jag presentera boken så som jag läser den.

Kristen gudstjänst är indelad i en avdelning med ett kapitel i varje större kyrklig tradition och en andra del som drar tematiska tvärsnitt genom svensk kyrklighet. Bokens första kapitel tjänar som introduktion till denna grundbok i liturgi. Ekenberg går hjälpsamt igenom viktiga begrepp, liturgiins historiska utveckling och vad gudstjänsten innehåller. Det är en bra grund som övriga författare bygger vidare på. I de följande kapitlen behandlas gudstjänst i Romersk-katolska kyrkan (Anders Ekenberg), östkyrkorna (Mikael Sundkvist), Svenska kyrkan (Mikael Löwengren), frikyrkligheten (Joel Halldorf) med ett särskilt kapitel om pentekostala församlingar (Sune Fahlgren).

Den liturgiska utveckling som ledde fram till andra Vatikankonciliet liturgiska reform beskrivs kortfattat. Popularisering (folkliggörande) med ett större involverande av folket och användandet av folkets modersmål betonas. Det blir tydligt i framställningen av hur enhetlig den Romersk-katolska liturgin är. Ekenberg fokuserar på huvudgudstjänsten, men också initiationsmoment som barndop och konfirmation berörs i texten.

Sundkvist har ett svårt uppdrag att beskriva de östliga kyrkornas gudstjänst. Det blir tydligt i framställningen att

denna inte är helt enhetlig i de olika ortodoxa kyrkorna. Sundkvists lösning på detta, att först presentera det enhetliga och sedan alternativa traditioner under respektive moment blir svårläst och spretig. En övergripande förståelse för östkyrkornas gudstjänst får man med sig, men en något mer förenklad beskrivning hade förmodligen hjälpt den oinvigde.

Högmässan i Svenska kyrkan och dess utveckling beskriver Löwengren på ett förtjänstfullt sätt. Det är noterbart att både sentida betoningar av sk. inklusivt språkbruk, utan maskulina beskrivningar av Gud berörs i kapitlet, liksom konstaterandet att den lutherska kyrkans eukaristi vilar på realpresentisk grund. Beskrivningen av 1900-talets liturgiska och ekle-siologiska sökande bakåt i tiden mot fornkyrkan är särskilt intressanta, inte minst ur ekumenisk synvinkel.

De tre första kapitlen liknar varandra i presentationen av ordo som en gudstjänststruktur och motiveringar av balansen mellan ordet, bordet och olika moment. I Halldorfs och Fahlgrens bidrag blir detta mindre framträdande. I linje med Ellis frikyrkoliturgiska bok från 2004, betonar båda dessa författare huvudsakligen de underliggande värderingar som präglar gudstjänsten. Halldorf lyfter fram enkelhet, innerlighet och livlighet som grundläggande i en frikyrklig gudstjänst. Det kan därför finnas en motvilja mot "formalism". Mötets liturgi består av bön, utläggning (predikan) och sång. Predikan bör vara uppbyggande och kunna leda till personligt gensvar. Nattvarden beskrivs ha en något underordnad plats i gudstjänsten. Frikyrkligheten delas in i tre liturgiska riktningar som går på tvärs genom samfundet. En klassisk huvudfåra som i stort bevarar det frikyrkliga mötets form, en neopentekostal och en liturgisk, eller "allmänkyrklig" riktning, som Halldorf kal-

lar det. Fahlgren beskriver pingstliturgin, också den i tre riktningar: Klassisk, ekumeniskt orienterad och nypentekostal gudstjänst. Pingstmötet beskrivs som en plats för samspel, deltagande och relationer, med Gud och de församlade, där livligheten är särskilt framträdande, enligt Halldorf. Fahlgren lyfter fram en intressant tvetydighet som syns i framför allt den ekumeniska fåran. Det finns dragningar både åt det "sökavänliga", ofta förenklande och lättillgängliga, och mot sakramentalisering och fördjupande.

I bokens andra del finns fördjupningar kring olika teman som deltagande, rumslighet och materialitet, musik och kyrklig enhet. Även om den första delen får ses som bokens huvudinnehåll så gör dessa tvärperspektiv boken mycket rikare. Särskilt uppskattar jag Borgehammars diskussion kring deltagandets frekvens, djup och distans, begrepp som känns relevanta i samtliga traditioner. Fallberg Sundmarks kapitel om materialitet är också samtidsrelevant. Kanske kunde materialitet här satts i mer dialog med den digitala tid vi lever i. Enhetslinjen i Edgardhs bidrag känns också detta samtidsnära. Viktiga ekumeniska landvinningar genom överenskommelser och dokument berörs, men kanske sker den viktigaste ekumeniska rörelsen i rotverket, bland kristna i allmänhet. Man har inte längre sin identitet i motstånd mot statskyrka eller pingstvännen. Man är, tror jag, i högre grad "inklusive kristen" och lite mindre "lojal" mot sin egen kyrka.

Samtidens rörlighet är ett tema som den anglikanske teologen Peter Ward tagit upp till ekle-siologisk reflektion. Inspirerad av Baumans *liquid modernity* beskriver han en kyrka som möter samtiden. Även om den "solida" kyrkan kommer finnas kvar behöver den kompletteras med en mer *liquid* version för att inte bli

blott en tillflyktsplats eller nostalgisk gemenskap. Kyrkan kan inte bara finnas på söndagar och stora församlingar som ska passa alla passar till slut ingen, om vi läser Ward. *Liquid church* tonar ner söndagsgudstjänsten till förmån för vardagsandlighet och relationer också i en digital sfär. Ward tecknar en skiss på nya sätt att vara kyrka. Där vill jag anknyta till min inledande fråga om framväxande församlingar och deras liturgier. I vilken mån är de beskrivna i *Kristen gudstjänst*? Det hade förmodligen blivit för spretigt att beskriva kyrkor utan kyrkbyggnad, underground-gemenskaper och kommitteter. Det närmaste vi kommer är det som i boken kallas nypentekostal gudstjänst. Här finns ett tänk som utgår från att människor är andliga och söker Gud, men kyrkans liturgier känns knöliga och blir ett kulturellt hinder för människor. Men inte sällan är just nypentekostala kyrkor väldigt mötesorienterade och stämmer inte riktigt med Wards vision. Brodds utmärkta kapitel om utmaningar i liturgistudier ger viss hjälp i förståelsen av kring samtidskultur och utveckling av kyrklig liturgi. Utgår man från att gudstjänsten förändras gradvis i ett organiskt sampel med samtiden eller utvecklas liturgier i stadier som bryter med det gamla för att möta samtida kultur? Den senare hållningen utgår,

enligt Brodd, ofta från att en ursprunglig nytestamentlig ordning behöver återupprättas eller från individens behov av igenkänning. Nypentekostala församlingar av Hillsong-modell passar in i Brodds stadie-modell med utgångspunkt i en individualistisk hållning. Traditionella frikyrkoförsamlingar kan idag passa in i den organiska modellen, men kan samtidigt ofta sägas ha tappat kontakten med samtiden. Var passar det frikyrkliga mötet egentligen in? Modellen hjälper oss inte riktigt heller att förstå nya församlingar och uttryck där man medvetet vill skapa ett alternativ till individualism och funktionalism därför att det i samtiden finns längtan efter något annat.

Kristen gudstjänst är en välskriven grundbok i liturgi som har ett friskt angreppssätt på liturgi i den svenska kristenheten. Den är ett mellanting mellan handbok och antologi som fungerar i stort. De svaga punkterna ligger förmodligen främst i kapitlet om östkyrklig gudstjänst och att man inte får med riktigt hela bredden av framväxande liturgiskt liv. Teologistudenter i grundutbildning och en intresserad allmänhet kan ha stor behållning av texterna. Särskilt kan den som besökt en främmande gudstjänst få god hjälp att förstå vad man var med om.

Noter

1. Stina Fallberg Sundmark (red.) *Kristen gudstjänst; en introduktion* (Skellefteå: Artos, 2018)